

Изисквания към продуктите в българското земеделието

Чавдар Везиров, Калоян Стоянов, Ивайло Христаков

Regulations of agricultural products in Bulgaria: The main official Bulgarian acts and other European documents concerning safety, quality, procedures of producing, labeling and trading are reviewing. The requirements are grouped in 3 categories: crop products; food; machinery, chemical, fuel and similar consumptives for agriculture. It is established that the regulations are enough, included all areas in agriculture. For theirs efficient applying relative knowledge and law-abiding people behavior are necessary.

Key words: Regulations, agricultural products, Bulgaria

ВЪВЕДЕНИЕ

В последните две десетилетия изискванията към растенията, животните, химическите, технически и други консумативи и техниката за земеделието бяха съществено променени. Спазването им може да гарантира желано качество на продукцията, безопасност на хората, опазване на околната среда, а оттам и за икономическа ефективност на селското стопанство.

Изисквания към растителните продукти

За развитие на здрави растения и високи добиви трябва да се спазват съответните изисквания според Закона за посевния и посадъчен материал, Закона за закрила на новите сортове растения и породи животни, и други за конкретни култури, например Закон за тютюна и тютюневите изделия в, частта си за производството на разсад – [13], [9] и [16]. Контролът за изпълнението им е възложен на Изпълнителната агенция по сортоизпитване, апробация и семеконтрол и Националната служба за растителна защита.

С посевния и посадъчния материал се търгува само, ако е от сортовете, вписани в официалната сортова листа (с някои изключения) след съответно сортоизпитване. Регламентирани са също сортоподдържането, производството, заготовката и търговията с тях. Последната се извършва с материали, сертифицирани, опаковани и етикетирани по съответния ред. Гарантирани са правата на селекционерите [16], както и фитосанитарния контрол при вноса, износа и транзита, производството и движението в страната на растения, растителни и други продукти [21]. Като член на Европейския съюз сме приели и няколко наредби за търговията със семена, например за картофи и зърнени култури - [29] и [24]. В тях са описани видовете семена, условията при които се контролират, сертифицират, опаковат и етикетират и разбира се търгуват. Аналогично се представят нещата за семената на овощни, зеленчукови, фуражни култури, разработени на база на Директива 98/95/ЕС за пазар на семена [1]. Подробен списък на тези – [30], [32], [33] и други наредби се намира в съответни сайтове – [39]. Освен конкретните предписания за различните култури, въпросите за общата организация на пазарите на земеделски продукти в Европейския съюз се решават от специален закон [14], отнасящ се до: а) реда за прилагане на пазарните мерки, включени в Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз, б) мерките за държавно подпомагане, които са част от Общата селскостопанска политика на Европейския съюз, в) функциите на органите и организациите, които са компетентни да прилагат предните мерки, доколкото не са определени в правото на Европейския съюз. За проверяване съответствието на количеството и изискванията за качество на земеделски продукти Агенция "Митници" извършва лабораторен анализ на взетите проби. Тези мерки на практика определят ценовата политика на държавата в тази област. На държавно регулиране подлежат и резултатите от дейността в растениевъдството. По-специално с наредба се определят изискванията към пресните плодове и зеленчуци – [22]. Тя урежда: а) изискванията за качество на

пресни плодове и зеленчуци; б) условията и редът за извършване на контрол за съответствие на качеството на пресните плодове и зеленчуци; в) условията и редът за създаване и поддържане на база данни за търговците на пресни плодове и зеленчуци.

Стремежът за по-високи добиви доведе до използването на генното инженерство за получаване на тъй наречените генно модифицирани храни [8]. Примери за такива са някои видове домати, соя, царевица, рапица, устойчиви на някои пестициди. Сеят се предимно в развиващите се страни, където се предпочитат икономическия, технически и технологически ефект от отглеждането им пред неясния риск, от използването им. У нас са установени случаи на внос или производство на соеви и царевични продукти [5]. В тази връзка е важно да се знае и прилага Законът за генно модифицираните организми [8].

Изисквания към продуктите за консумация

Най-общо официално определените условия за производството и търговия с храните за животни са уредени в [17], а за хора – в [18]. С тях се цели спазването на нормативните изисквания на всеки етап на производство, преработка, съхранение, транспортиране, разпространение и употреба на храните с оглед защита на здравето на хората, животните и околната среда. Специално внимание е отделено на биологичното производство на храни от растителен произход [26].

Спецификата на рибарството, аквакултурите, получаването на продукти от дивеч регламентира допълнително съответната дейност - [15] и [12], заедно с Правилник за прилагането на последния. Съществено за безопасността на храните освен държавния контрол е и системата за самоконтрол НАССР [6].

За разлика от растителните продукти консумацията на животинските продукти се предшества от съществената им обработка. Изключения са яйцата и меда. Въпросите за доставянето, съхраняването, транспортирането, окачествяването, маркировката и опаковката на яйца и редът за извършване на проверки във връзка с предлагането им на пазара се уреждат в съответна наредба. Изискванията към продуктите от пчеларството са разглеждани отделно в Закона за пчеларството.

Изискванията към различните хранителни добавки, включително тези от растителен и животински произход, са описани в [28]. По смисъла на тази наредба хранителни вещества са: витамини, минерали, субстанции с хранителен или физиологичен ефект като са провитами, белтък, аминокиселини, пептиди, незаменими мастни киселини, рибни и растителни масла, въглехидрати, хранителни влакнини, метаболити, пробиотици и пребиотици, пчелни продукти, хранителни концентрати, ензими, части и екстракти от растения, органични и неорганични биоактивни субстанции, самостоятелно или в комбинация. Въпреки, че те не са лекарствени средства, в медиите много често чрез подвеждаща реклама на тях се приписват лечебни свойства. В храните те се влагат за запазване качеството им, повишаване хранителната им стойност, подсилване отделни техни свойства, улесняване технологичните процеси за приготвянето на храните и повишаване потребителското им търсене. Най-общо се делят на 6 групи: консерванти, повишаващи хранителната стойност, ароматизанти и овкусители, оцветители, други. Върху етикетите на храните трябва да се отбелязват буквата Е и 3- или 4-цифрен номер [2]. Някои от тях като пектина и желатина се смятат за храни, но консумацията на други би следвало да се ограничи поради странични ефекти или недостатъчност на изследванията, например захарин – [40], [4].

Накрая трябва да се подчертае, че за много продукти от растителен и животински произход съществуват и национални стандарти. За съжаление, тяхното прилагане е доброволно според Законът за стандартизацията (чл. 5).

Изисквания към животновъдството и здравеопазването на животните

Освен краен контрол за продуктите в земеделието се прилага и оперативен

контрол. На първо място той засяга общите ветеринарномедицински и зоохигиенни изисквания към животновъдните обекти за отглеждане на селскостопански животни. Изградени са при условията и по реда на [37] (чл. 50); с оглед защита и хуманно отношение към селскостопанските животни; снабдени са с питейна вода с подходящи характеристики [31]; имат вход с пропускателен пункт, изградени са по начин, който не позволява свободен достъп на животни и хора; имат постоянна ограда с височина, осигуряваща безопасността на обекта и здравето благополучие на животните; разполагат със съоръжения за дезинфекция на транспортни средства и хора.

Освен обективните предпоставки за безопасност на храните собствениците на животновъдни обекти са длъжни да осигуряват редовното почистване и дезинфекция по подходящ начин на всички сгради използвани във връзка с основното производство и свързаните с него операции, включително помещението за съхранение на фуражите и наличното оборудване, да съхраняват и боравят с отпадъците и опасните вещества така, че да предотврати замърсяване на околната среда и т.н. Особено важно е да спазват задължително изискванията за отглеждане на животните, мерките предвидени в профилактичната програма – [7] (чл. 30) и предписанията на контролните органи с цел да се сведе до минимум рискът от възникване на заразни болести.

Аналогични формални изисквания има и към ветеринарния лекар обслужващ животновъдния обект, например да води следната документация Дневник за здравословното състояние на животните; Дневник или протоколи за извършените ваксинации, закупените и карантинирани животни; резултатите от извършените диагностични изследвания, Дневник за умрелите животни, Аптечна книга и дневник за биопродукти. Освен водене на съответните документи, ветеринарният лекар трябва да спазва и принципите на добра ветеринарномедицинска практика в животновъдните ферми. Най-важно е да се осигури безопасността на произведените продукти по цялата верига от производителя до животното. Например всеки ветеринарномедицински продукт за продуктивни животни, задължително се отпуска с рецепта. Това са продукти, за които не може да бъде предписано адекватно указание за употреба от специалист, поради потенциална токсичност или възможни вредни ефекти и също така се изискват познания и надзор от ветеринарен лекар, за да се осигури безопасна и ефективна употреба.

Изисквания към техниката и продуктите за работа с нея в земеделието

С прилагането им може да се гарантира безопасната и ефективна работа. Поредица от държавни стандарти регламентират безопасни разстояния, нежелано задействане и др. Освен общите изисквания, например по БДС EN 61310, има и специални за тракторите, селскостопанските машини, инсталации и др [3]. Освен обективните условия за безопасност се предписва и спазване на съответни правила от ръководните и изпълнителски кадри [36].

За познаването и спазването на нормативните актове за земеделието най-подходящо е събирането и представянето на изискванията по направления. Ако се ползват разработените в страната ни системи за правна помощ като АПИС, Сиела и др., конкретните данни могат да се намерят чрез функциите им за опростено или разширено търсене по ключови думи. Особено полезни са сайтовете на Министерството на земеделието [20], Контролно-техническата инспекция [19], Държавните изпитателни центрове, например този в Пловдив [41].

Регламентирано е и използването на течни горива за техниката в земеделието [34], както на твърди горива, от биомаса и др.

Предвид повишената опасност на препаратите и торовете за земеделието, тяхното етикетирание, доставка, транспортиране, използване се предписва от общи и специални нормативни актове, например [11], [38], [10], [35], [23]. Специално

внимание се отделя на изпитването, регистрацията и контрола на такива продукти, разбира се и с оглед биологическия им ефект – [27], [25].

Показаните изисквания, макар и малка част от всички засягащи разглежданите обекти, като цяло са обхватни, допълващи се и практически цялостно регламентират създаването и използването им. В тях са включени общи изисквания на Европейския съвет и специфичните за страната ни. На практика информацията за тях е достъпна. Осигурен е държавният контрол за спазването им. Желателно е обаче да се засили обществения контрол и съзнанието за ползата от прилагането им.

Всички тези изисквания определят рамките, в които следва да се създават и използват средствата за производство на растителни и животински продукти. Тъй като те са достатъчно общи и се отнасят основно до безопасността, на практика не се затруднява оптималното проектиране на технологии и изделия за българското селско стопанство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В България съществуват достатъчно и обхватни задължителни и препоръчителни изисквания към продуктите в земеделието. За ефективното им прилагане освен действията на държавните органи са необходими познаване и законопослушно поведение на производители, търговци и потребители.

ЛИТЕРАТУРА

1. COUNCIL DIRECTIVE 98/96/EC of 14 December 1998 amending, inter alia, as regards unofficial field inspections under Directives 66/400/EEC, 66/401/EEC, 66/402/EEC, 66/403/EEC, 69/208/EEC, 70/457/EEC and 70/458/EEC on the marketing of beet seed, fodder plant seed, cereal seed, seed potatoes, seed of oil and fibre plants and vegetable seed and on the common catalogue of varieties of agricultural plant species
2. E number. http://en.wikipedia.org/wiki/E_number
3. БДС за трактори, селскостопански машини, инсталации, двигателите им и др. http://www.bds-bg.org/standard/search.php?ics_id=649
4. Булдаков. А. Пищевые добавки. Справочник. Санкт-Петербург. 1996.
5. Генетично модифицираните храни в България
6. Документи във връзка със системата за самоконтрол НАССР
7. Закон за ветеринарномедицинската дейност
8. Закон за генно модифицираните организми
9. Закон за закрила на новите сортове растения и породи животни
10. Закон за защита на растенията
11. Закон за защита от вредното въздействие на химическите вещества и препарати
12. Закон за лова и опазване на дивеча
13. Закон за посевния и посадъчен материал
14. Закон за прилагане на общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз. http://www.eavw.com/bg/zakoni/zakon_zem_prod.htm
15. Закон за рибарството и аквакултурите
16. Закон за тютюна и тютюневите изделия
17. Закон за фуражите
18. Закон за храните
19. Контролно-техническата инспекция. Нормативни документи. <http://www.tcibg.eu/normativni-dokumenti.html>
20. Министерство на земеделието. Официални документи. http://www.mzgar.government.bg/OfficialDocuments/Agry_report/Agry_report.htm
21. Наредба № 1 от 27 май 1998 г. за фитосанитарен контрол

22. Наредба № 108 на МЗГ от 12.09.2006 г. за изискванията за качество и контрола за съответствие на пресни плодове и зеленчуци
23. Наредба № 11 за санитарно-хигиенните изисквания към устройството и работата на селскостопанските аптеки
24. Наредба № 21 от 10 декември 2007 г. за търговия на посевен материал от зърнени култури на пазара на Европейския съюз
25. Наредба № 32 от 09.07.2001 г. за контрол на растенията и растителни продукти, торове и хранителни среди и за изпитване, регистрация и контрол на продукти за растителна защита
26. Наредба № 35 от 30.08.2001 г. за биологичното производство на животни, животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях
27. Наредба № 36 от 18.08.2004 г. за условията и реда за биологично изпитване, регистрация, използване и контрол на торове, подобрители на почвата, биологично активни вещества и хранителни субстрати
28. Наредба № 47 от 28 декември 2004 г. за изискванията към добавките към храните
29. Наредба № 78 от 31 май 2006 г. за производство и търговия на базови семена картофи от съответните класи на пазара на Европейския съюз
30. Наредба № 81 на МЗГ от 22 юни 2006 г. за определяне на условията и въвеждане на Списъка с изисквания за здравето състояние на посадъчния материал от овощни видове, който се предлага на пазара на ЕС
31. Наредба № 9 от 16.3.2001 г. за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели
32. Наредба № 96 на МЗГ от 2006 г. за търговия на посевен материал от зеленчукови култури на пазара на ЕС
33. Наредба № 99 на МЗГ от 2006 г. за търговия на посевен материал от фуражни култури на пазара на Европейския съюз
34. Наредба за изискванията за качеството на течните горива, условията, реда и начина за техния контрол
35. Наредба за специалните изисквания за състав, опаковане, етикетиране, методи за вземане на проби и анализ на торове
36. Правила за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд в предприятията и дейностите от отрасъл "Земеделие"
37. Правилник за прилагане на Закона за ветеринарномедицинската дейност
38. Регламент (ЕО) 1907/2006 на Европейския Парламент и на Съвета относно регистрацията, оценката, разрешаването и ограничаването на химикали REACH
39. Ръководство за безвъзмездно финансиране по програма „Развитие на селските райони“ по общата селскостопанска политика на ЕС. 2007 г. Растениевъдство. <http://www.asprobg.com/cdPreview/EU-Fnd-4/menu7.html>
40. Сарафанова. Л. Пищевые добавки. Энциклопедия. Санкт-Петербург. ГИОРД. 2004.
41. Център за изпитване на земеделска, горска техника и резервни части Пловдив. Нормативни документи. http://www.ctcplovdiv.info/normativni_doc.html

За контакти:

Катедра Земеделска техника, Русенски университет "Ангел Кънчев": доц. д-р Чавдар Везиров, тел.: 082 888442, е-mail: vezirov@ru.acad.bg, д-р инж. Калоян Стоянов, тел.: 082 888542, е-mail: kes@ru.acad.bg, вет. д-р Ивайло Христов, тел. 082 888556, е-mail: ihristakov@ru.acad.bg